

Γενικό άρθρο General article

Η έννοια της αστικής ανθεκτικότητας και η σχέση της με την ανθεκτικότητα στην ψυχική υγεία: Προοπτικές ερευνών στη σχιζοφρένεια*

Ν.Γ. Χριστοδούλου,¹ Μ.Λ. Βασενχόβεν,² Σ.Θ. Ρασσιά³

¹Πανεπιστημιακή Κλινική Διασυνδεδετικής Ψυχιατρικής, Ιατρική Σχολή Πανεπιστημίου Nottingham, Αγγλία,

²Διεύθυνση Αναστήλωσης Αρχαίων Μνημείων, Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, Ελλάδα,

³Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο Διοίκησης Επιχειρήσεων (INSEAD), Γαλλία

Ψυχιατρική 2017, 28:342–348

Η σχέση της σχιζοφρένειας με την πόλη είναι γνωστή και πολλαπλώς τεκμηριωμένη στη βιβλιογραφία, αφήνοντας όμως αρκετές ερωτήσεις αναπάντητες. Ενώ είναι σαφές πως υπάρχει αυξημένη επίπτωση σχιζοφρένειας στις πόλεις, εντούτοις δεν έχει αποδειχθεί εμφατικά μια αιτιακή σχέση μεταξύ των δύο, ούτε έχει εντοπιστεί η κατεύθυνση μιας πιθανής αιτιότητας. Επίσης, παρά την επισήμανση πως αρκετές κλινικές και επιδημιολογικές παράμετροι παίζουν ρόλο στη σχέση μεταξύ της σχιζοφρένειας και της πόλης, η σχέση αυτή δεν έχει ερευνηθεί ούτε έχει ερμηνευθεί ολιστικά. Συγκεκριμένα, έχουν διερευνηθεί εκτενώς βιολογικές, ψυχολογικές και κοινωνικές παράμετροι, συνήθως σε απομόνωση, αλλά όχι συνδυαστικά ως μέρος του ευρύτερου περιβάλλοντος της πόλης. Μια έννοια που ενδεχομένως θα μπορούσε να λειτουργήσει ως τέτοια συνδυαστική παράμετρος της βιο-ψυχο-κοινωνικής προσέγγισης και του αστικού περιβάλλοντος είναι η έννοια της ψυχικής ανθεκτικότητας (psychological resilience). Η έννοια αυτή αποτελεί κεντρική ιδέα της Προληπτικής Ψυχιατρικής, τόσο σε θεωρητικό επίπεδο, όσο και σε πρακτική εφαρμογή. Αναφέρεται στην ικανότητα του ανθρώπου να αντεπεξέρχεται στις αντιξοότητες και να ανακάμπτει. Περιγράφει με ολιστικούς όρους την ψυχολογική δυναμική που έχει ο κάθε άνθρωπος, λαμβάνοντας συνδυαστικά υπόψη τους θετικούς παράγοντες στην

*Η εργασία βραβεύτηκε στο 25ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ψυχιατρικής, 11–14 Μαΐου 2017, Κέρκυρα

ψυχосύνθεσή του, αλλά και πώς αυτή λειτουργεί και αντιδρά μέσα στο περιβάλλον του. Είναι πολύ ενδιαφέρον πως η ίδια έννοια, και μάλιστα με το ίδιο όνομα (αστική «ανθεκτικότητα» – urban resilience), απαντά στη διεθνή βιβλιογραφία για τον πολεοδομικό σχεδιασμό και την αρχιτεκτονική, και αναφέρεται στην ιδιότητα μιας πόλης να βοηθά τους κατοίκους και τα συστήματά της να ανθίστανται και να ανακάμπτουν απέναντι σε αντιξοότητες. Όπως και στους ανθρώπους, οι παράγοντες που καθιστούν την πόλη ανθεκτική είναι πολλοί και πολύπλοκοι. Παραδόξως όμως, οι παράγοντες που ορίζουν την ψυχική και την αστική ανθεκτικότητα θεωρητικά είναι συγγενείς, καθώς τελικά και οι δύο «ανθεκτικότητες» υπηρετούν τον άνθρωπο/πολίτη. Έτσι οι παράγοντες που συνθέτουν την αστική ανθεκτικότητα μπορούν να είναι συμπληρωματικοί ως προς τους παράγοντες που συνθέτουν την ψυχική ανθεκτικότητα και αντίστροφα. Συνεπώς, όχι μόνο είναι η εννοιολογική συγγένεια της αρχιτεκτονικής/πολεοδομικής με την ψυχική ανθεκτικότητα λογική, είναι και οι επιμέρους παράγοντες που τις συνθέτουν συγγενείς. Θα ήταν ενδιαφέρουσα η μελέτη αυτών των παραγόντων και η εξέταση του ρόλου της ανθεκτικότητας (ή της έλλειψής της) στην εμφάνιση ψυχικών ασθενειών –και δη σχιζοφρένειας– στις πόλεις. Στην παρούσα εργασία παρουσιάζουμε τις ιδέες της ψυχικής και της αστικής ανθεκτικότητας, εντοπίζουμε τους παράγοντες που χαρακτηρίζουν την αστική ανθεκτικότητα, και ανιχνεύουμε την πρακτική σχέση της με την ψυχική ανθεκτικότητα στην περίπτωση της σχιζοφρένειας. Τέλος, διερευνούμε τη δυνητική χρησιμότητα και τις προοπτικές που προκύπτουν για την αντιμετώπιση της σχιζοφρένειας, για τη δημόσια υγεία και για την έρευνα, από μια τέτοια διεπιστημονική προσέγγιση.

Λέξεις ευρητηρίου: Ψυχική ανθεκτικότητα, αστική ανθεκτικότητα, σχιζοφρένεια, προληπτική ψυχιατρική.

Εισαγωγή

Στα πλαίσια των εννοιών που πραγματεύεται το παρόν άρθρο, η λέξη «ανθεκτικότητα» προέρχεται από τη μετάφραση της λέξης “resilience”, η οποία έχει πολλούς ορισμούς και χρησιμοποιείται με ποικίλους τρόπους. Ετυμολογικά η λέξη resilience προέρχεται από το re+salire (αναπήδηση), ενώ αργότερα η λέξη σταδιακά απέκτησε και τις έννοιες αναπήδηση → ανάκαμψη → ελαστικότητα/ανθεκτικότητα. Ένας κεντρικός προβληματισμός που αφορά στην έννοια της ανθεκτικότητας, και προκύπτει από αυτήν την εννοιολογική της εξέλιξη στον χρόνο, είναι πως πέραν των στρεβλώσεων της μετάφρασης και εν γένει της επικοινωνίας (κατά Wittgenstein), χρησιμοποιείται για να εκφράσει πολλές συγγενείς μεν, διακριτές δε, έννοιες. Συγκεκριμένα, ο όρος ανθεκτικότητα συναντάται σε πολλές άλλες επιστήμες, όπως για παράδειγμα στη φυσική, στην κοινωνιολογία, στην αρχιτεκτονική και στην ψυχολογία, και μάλιστα παρατηρείται και επικάλυψη στην εννοιολογική της χρήση. Ως αποτέλεσμα των παραπάνω, η έννοια της ανθεκτικότητας μεταξύ άλλων πάσχει από υψηλή

ετερογένεια ακόμα και στις επιμέρους της ειδικές χρήσεις, συμπεριλαμβανομένης και της χρήσης στη σχιζοφρένεια,^{1,2} αλλά συγχρόνως έχει το πλεονέκτημα της ευρείας διεπιστημονικής χροιάς.³ Με δεδομένα τα παραπάνω, η διερεύνηση της σχέσης της αστικής ανθεκτικότητας (urban resilience) και της ψυχικής ανθεκτικότητας (psychological resilience), είναι μεν εννοιολογικά επισφαλής αλλά πρακτικά υποσχόμενη.⁴

Ειδικά για τη σχιζοφρένεια, η περαιτέρω διερεύνηση της σχέσης της με την αστικότητα (urbanicity), την αστική ανθεκτικότητα και την ψυχική ανθεκτικότητα, είναι αναγκαία. Πόσο μάλλον δε, αν αναλογιστούμε τη μαζική αστικοποίηση του παγκόσμιου πληθυσμού που προβλέπεται από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών,⁵ και συνεπώς την πρόβλεψη της αλματώδους αύξησης της σχιζοφρένειας στις πόλεις. Συνεπώς, η διερεύνηση αυτή έχει δυνητική σημασία σε πολλούς χώρους της ψυχικής υγείας, αλλά και πέραν αυτής, συμπεριλαμβανομένων του σχεδιασμού υπηρεσιών ψυχικής υγείας, του αστικού σχεδιασμού και της πολεοδομίας, της θέσπισης

πολιτικών προληπτικής ψυχιατρικής, της ενίσχυσης της διεπιστημονικότητας κ.ο.κ.

Στην παρούσα εργασία, θα επιχειρήσουμε μια διεπιστημονική προσέγγιση διερεύνησης των εννοιών της αστικής και της ψυχικής ανθεκτικότητας σε σχέση με τη σχιζοφρένεια.

Πόλεις και σχιζοφρένεια

Η θετική συσχέτιση του αστικού περιβάλλοντος και της σχιζοφρένειας είναι επιβεβαιωμένη και βιβλιογραφικά τεκμηριωμένη, αφού έχει εντοπιστεί από το 1939,⁶ και έχει διερευνηθεί πολλαπλώς.^{7,8} Ενδεικτικά, μελέτες έχουν δείξει πως η επίπτωση της σχιζοφρένειας αυξάνεται σχεδόν γραμμικά σε σχέση με πληθυσμιακούς δείκτες αστικότητας (δηλαδή μέγεθος/πυκνότητα πληθυσμού),⁷ ενώ η συχνότητα αυξάνεται μέχρι 2–3 φορές στις πιο πυκνοκατοικημένες περιοχές,^{7,8} πράγμα που ενισχύει την πιθανότητα η αστικότητα να παίζει αιτιολογικό ρόλο. Επιπροσθέτως, γνωρίζουμε πως η επίδραση της αστικότητας δεν επηρεάζεται από τους κυριότερους πιθανούς συγχυτικούς παράγοντες που σχετίζονται με τη σχιζοφρένεια, όπως η ηλικία, το οικογενειακό ιστορικό, και η μετανάστευση.⁸ Η υπόθεση που υποστηρίζει πως το εύρημα της αυξημένης σχιζοφρένειας στις πόλεις οφείλεται σε αιτιολογική επίδραση αστικών παραγόντων ενισχύεται από μελέτες όπως αυτή των Haddad et al,⁹ που έδειξε πως η επίδραση που έχει η ανατροφή στην πόλη στην εγκεφαλική δομή, ίσως αποτελεί παράγοντα κινδύνου για σχιζοφρένεια. Με βάση αυτά τα στοιχεία, απομακρύνεται η –κάποτε επικρατούσα– υπόθεση πως η αυξημένη επίπτωση οφείλεται στη μετακίνηση των ασθενών στις πόλεις για οικονομικούς/κοινωνικούς λόγους,^{10,11} και ενισχύεται η νευροαναπτυξιακή θεωρία,¹² στην οποία ασφαλώς ενδέχεται να εμπλέκονται και παράγοντες σχετικοί με την αστική ανθεκτικότητα, όπως η συναισθηματική επίδραση¹³ της πόλης στα παιδιά.

Ψυχική ανθεκτικότητα

Ο όρος «ψυχική ανθεκτικότητα» έχει προέλθει από μετάφραση του αγγλικού όρου "psychological resilience", αλλά πλέον στο εξωτερικό η έννοιά της δεν περιορίζεται στην αντοχή/ανθεκτικότητα, αφού

πλέον εσωκλείει και τις έννοιες της προσαρμοστικότητας, ή ακόμα και της προληπτικής ετοιμότητας απέναντι στις αντιξοότητες. Με αυτήν την έννοια, η ψυχική ανθεκτικότητα έχει πολύ σημαντικό ρόλο στην πρόληψη των ψυχικών ασθενειών και την προαγωγή της ψυχικής υγείας. Για την ακρίβεια, η ψυχική ανθεκτικότητα αποτελεί ένα από τα βασικά στοιχεία που συνθέτουν την προαγωγή της ψυχικής υγείας,^{14,15} ενώ στην πράξη είναι ένα από τα βασικά ζητούμενα για την αντιμετώπιση κρίσεων, όπως για παράδειγμα οι οικονομικές κρίσεις,¹⁶ συμπεριλαμβανομένης και αυτής που συνεχίζεται στην Ελλάδα.¹⁷

Η ψυχική ανθεκτικότητα είναι χαμηλότερη σε ασθενείς με σχιζοφρένεια,¹⁸ και είναι μια εξαιρετικά σημαντική παράμετρος για ασθενείς με σχιζοφρένεια και άλλες ψυχωτικές διαταραχές για πολλαπλούς λόγους,^{1,19} με πρωτεύοντα την πρόληψη, και έχει σημαντική επίδραση στην ποιότητα ζωής των ασθενών.²⁰ Οι ίδιοι οι ασθενείς προσδιόρισαν σε πρόσφατη μελέτη τα 11 στοιχεία που για τους ίδιους συνθέτουν την έννοια της ψυχικής ανθεκτικότητας, 7 εκ των οποίων έχουν σχέση με, ή επηρεάζονται από, την πόλη και τη λειτουργία της (στρες, ερεθίσματα, κοινωνικός ιστός, τρόπος ζωής – lifestyle, στίγμα, σωματική υγεία, συστήματα ψυχικής υγείας).²

Αστική ανθεκτικότητα

Πέρα από το εννοιολογικό της περιεχόμενο, επιλέξαμε την «ανθεκτικότητα», όπως εφαρμόζεται στις αστικές επιστήμες, εξαιτίας της διεπιστημονικής της δυναμικής. Σύμφωνα με τους Star και Griesemer³ ο όρος είναι σε θέση να λειτουργήσει σαν «μεταβατικό αντικείμενο» και ως εκ τούτου να «ξεκλειδώσει» πολλές «κοινωνικές περιοχές». Σύμφωνα με τους ίδιους "Resilience has a conceptual fuzziness that is beneficial in enabling it to function as a "boundary object," a common object or concept that appeals to multiple "social worlds" and can, therefore, foster multidisciplinary scientific collaboration.

Ο όρος «ανθεκτικότητα» εφαρμόζεται κυρίως για να περιγράψει τη δυνατότητα ενός συστήματος να προετοιμαστεί και να αντιμετωπίσει μια σειρά από απειλές με τις ελάχιστες δυνατές απώλειες για το

ίδιο. Σύμφωνα με τον Wilibanks²¹ "Urban resilience has conventionally been defined as the "capability to prepare for, respond to, and recover from significant multi-hazard threats with minimum damage to public safety and health, the economy, and security of a given urban area".

Παρόλο που η έννοια της «ανθεκτικότητας», όπως και αυτή της «τρωτότητας» (vulnerability), χρησιμοποιούνται συχνά για να περιγράψουν την αντίδραση ενός αστικού συστήματος σε φυσικές καταστροφές, ο όρος χρησιμοποιείται και για την περιγραφή κοινωνικών και οικονομικών κρίσεων. Σύμφωνα με τον ορισμό του οργανισμού "100 Resilient Cities του Rockefeller Foundation"²² αστική ανθεκτικότητα ορίζεται ως η ικανότητα ατόμων, κοινοτήτων, θεσμών, επιχειρήσεων και συστημάτων μέσα σε μια πόλη να επιβιώσουν, να προσαρμοστούν και να αναπτυχθούν παρά τη χρόνια πίεση και τις ξαφνικές καταστροφές που υφίστανται. Σύμφωνα με έναν πληρέστερο ορισμό της ανθεκτικότητας των Sara Meerow, Joshua P. Newell, και Melissa Stults²³ "Urban resilience refers to the ability of an urban system-and all its constituent socio-ecological and socio-technical networks across temporal and spatial scales-to maintain or rapidly return to desired functions in the face of a disturbance, to adapt to change, and to quickly transform systems that limit current or future adaptive capacity".

Συμπερασματικά, τα τελευταία χρόνια αυξάνεται η έμφαση διεπιστημονικών μελετών στην ικανότητα προσαρμογής συστημάτων σε μεταβαλλόμενες συνθήκες μέσα από την επεξεργασία των εννοιών

της «ανθεκτικότητας», της «τρωτότητας» και του «αστικού και περιφερειακού» αποθέματος. Η ανθεκτικότητα ορίζεται ως η ιδιότητα εκείνη ενός χωρικού συστήματος να είναι σε θέση να ελέγχει την «τρωτότητα» μέσα από τη χρήση ενός «αποθέματος» ή αλλιώς μιας σειράς παραγόντων (resilience factors ή drivers).²⁴

Πρέπει να αναφερθεί σε αυτό το σημείο ότι οι πόλεις αποτελούν ιστορικά ένα από τα πιο ανθεκτικά σύνθετα συστήματα. Η μελέτη τους μπορεί, ως εκ τούτου, να φωτίσει και άλλους τομείς έρευνας. Συγχρόνως ο πληθυσμός της γης μετατρέπεται ραγδαία σε αστικό⁵ με αποτέλεσμα η ανθεκτικότητα στο επίπεδο της πόλης να αποτελεί προϋπόθεση για τη βιώσιμη ανάπτυξη των ανθρώπινων κοινωνιών στο μέλλον. Η ανθεκτικότητα των πόλεων εξαρτάται από την ύπαρξη εναλλακτικών μηχανισμών ή πρακτικών που θα λειτουργήσουν ικανοποιητικά σε διαφορετικές συνθήκες. Ο «ανθεκτικός» σχεδιασμός πρέπει να μπορεί να λάβει υπόψη του, τον παράγοντα της αβεβαιότητας. Σύμφωνα με την ανάλυση του "100 Resilient Cities"²² οι κύριοι παράγοντες για την αστική ανθεκτικότητα οργανώνονται σε 4 κατηγορίες και είναι οι ακόλουθες (πίνακας 1):

Επιπλέον παράγοντες αποτελούν η σημασία της αστικής διακυβέρνησης, η αστική συμμετοχή, η αποτελεσματική χρηματοδότηση, η ύπαρξη ανοικτών και δημόσιων δεδομένων, η πρόσβαση στην κοινωνία της πληροφορίας, η ψηφιακή τεχνολογία, η ψηφιακή συμπερίληψη των πολιτών (σε αντιδιαστολή με την ψηφιακή διαίρεση), η ύπαρξη αστικού πρασίνου, οι αστικές υποδομές κ.ο.κ.

Πίνακας 1. Οι κύριοι παράγοντες της αστικής ανθεκτικότητας.

Υγεία και στρατηγική	Υγεία και ευεξία
Αποτελεσματική ηγεσία και διοίκηση	Ελαχιστοποίηση της ανθρώπινης τρωτότητας
Ενδυνάμωση συμμετοχικότητας	Ποικιλότητα ζωής και εργασίας
Ολιστικό σχέδιο ανάπτυξης	Αποτελεσματική περιφρούρηση υγείας και ζωής
Οικονομία και κοινωνία	Υποδομές και περιβάλλον
Βιώσιμη οικονομία	Περιορισμένη έκθεση και ευθραυστότητα
Τάξη και ασφάλεια	Αποτελεσματική παροχή ζωτικών υπηρεσιών
Συλλογική ταυτότητα και κοινοτική υποστήριξη	Αξιόπιστες μετακινήσεις και επικοινωνία

Διερεύνηση της σχέσης μεταξύ της αστικής ή/και ψυχικής ανθεκτικότητας σχετικά με την επίπτωση της σχιζοφρένειας στην πόλη

Η αστική ανθεκτικότητα οφείλεται σε χαρακτηριστικά της πόλης, πολλά εκ των οποίων είναι μετρήσιμα και αναμένεται να έχουν –θεωρητικά τουλάχιστον– επίδραση στην επίπτωση της σχιζοφρένειας. Εξάλλου, τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά ενδέχεται σε συνδυασμό με άλλες γνωστές παραμέτρους που σχετίζονται με τη σχιζοφρένεια, να συνδράμουν στον καλύτερο χαρακτηρισμό του επιδημιολογικού προφίλ της σχιζοφρένειας.

Ιδιαίτερο ερευνητικό ενδιαφέρον παρουσιάζει η διερεύνηση της σχέσης των χαρακτηριστικών της ανθεκτικότητας, με τη σχιζοφρένεια. Θα μπορούσε να δημιουργηθεί ένα σύνθετο μοντέλο παλινδρόμησης αποτελούμενο από χαρακτηριστικά της αστικής ανθεκτικότητας, ικανό να συνεισφέρει στον επιδημιολογικό εντοπισμό περιοχών υψηλής «επικινδυνότητας» για τη σχιζοφρένεια.

Οι προσεχείς έρευνες θα πρέπει να στοχεύουν στον εντοπισμό των πιο σημαντικών, τόσο εννοιολογικά όσο και πρακτικά παραγόντων αστικής ή/και ψυχικής ανθεκτικότητας που ενδέχεται να επηρεάζουν την επίπτωση της σχιζοφρένειας.

Η διεπιστημονική προσέγγιση που θα επιχειρηθεί μεταξύ των εννοιών της «αστικής» και της «ψυχικής» ανθεκτικότητας είναι πρωτότυπη και βέβαια, βρίσκεται ακόμα στο στάδιο της αρχικής διερεύνησης. Θα πρέπει να επισημανθεί ότι ανάλογες έρευνες που ενισχύουν τη διεπιστημονικότητα στην ψυχιατρική, αποτελούν μια στρατηγική που μπορεί να αποφέρει πολύ ενδιαφέροντα αποτελέσματα.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα η συγκριτική διερεύνηση που έχει προκύψει στο παρελθόν από μια τέτοια διεπιστημονική συνεργασία, ανάμεσα στην ψυχή του ανθρώπου και στο σπλιτισμένο σκυρόδεμα.²⁵

Δυνητικά αποτελέσματα μελλοντικών ερευνών και χρήσεις

Σύμφωνα με τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών, ο αστικός πληθυσμός θα διπλασιαστεί μέχρι το 2050.⁵ Πέραν των κοινωνικών και οικονομικών προβλημάτων που θα προκύψουν από αυτή τη μεταβολή, θα προκύψουν και ζητήματα διαχείρισης της υγείας. Λόγω της συσχέτισής της με την αστικότητα, η επίπτωση της σχιζοφρένειας ενδέχεται να αυξηθεί σημαντικά. Λόγω δε του μεγάλου προσωπικού, κοινωνικού και συστημικού της κόστους, η αύξηση της σχιζοφρένειας θα αποτελέσει μεγάλο ψυχοκοινωνικοοικονομικό πρόβλημα. Επομένως καθίσταται πολύ σημαντική η έρευνα στη σχιζοφρένεια, και συγκεκριμένα η αναζήτηση των παραγόντων εκείνων που καθορίζουν τη σχέση αστικοποίησης/αστικότητας και σχιζοφρένειας. Αυτοί οι παράγοντες μπορούν να έχουν πολλές χρήσεις, κάποιες από τις οποίες αναφέρονται ενδεικτικά παρακάτω (πίνακας 2).

Ειδικά στην περίπτωση της προληπτικής ψυχιατρικής, και δεδομένων των μεθοδολογικών περιορισμών (βλ. παρακάτω), οι εφαρμογές είναι πολλές, τόσο στην πρόληψη (κυρίως σε δευτεροβάθμιο και τριτοβάθμιο, αλλά και σε πρωτοβάθμιο επίπεδο), όσο και στην προαγωγή της ψυχικής υγείας.

Βέβαια η παρούσα διεπιστημονική διερεύνηση έχει εξ αρχής μια αναπόφευκτη αδυναμία, η οποία έγκειται στην έλλειψη σταθερών ορισμών για τις βασικές έννοιες τις οποίες επεξεργάζεται. Επίσης, θα πρέπει να αναφερθεί πως ενδεχόμενη πρόβλεψη με βάση

Πίνακας 2. Δυνητικές χρήσεις των αποτελεσμάτων προσεχών μελετών.

Διάγνωση	Αστικός σχεδιασμός/διαμόρφωση πόλης
Ψυχιατρική μεταρρύθμιση	Σχεδιασμός νέων υπηρεσιών
Προληπτική ψυχιατρική	Συνεισφορά στην έρευνα
Διαχείριση πόρων/οικονομία	Πολιτικές
Αστική διαχείριση	Εκπαίδευση
Πολεοδομία	

μοντέλα παλινδρόμησης θα αφορά στον εντοπισμό αυξημένης επίπτωσης σχιζοφρένειας σε συγκεκριμένες περιοχές που ανήκουν ακριβώς στο «πληθυσμιακό» προφίλ των περιοχών που θα χρησιμοποιηθούν ως βάση των ερευνών. Δηλαδή, τα προτεινόμενα μοντέλα θα μπορούν να χρησιμοποιηθούν μόνο σε συγκεκριμένες περιοχές, για να χαρακτηρίσουν την επίδραση στην επίπτωση τη συγκεκριμένη στιγμή, και όχι –αναγκαστικά– και στο μέλλον.

Ως επίλογο θα λέγαμε ότι η πραγματοποίηση ερευνών σε σχέση με την παραπάνω διεπιστημονική συνεργασία αναμένεται, βέβαια, να έχει δυσκολίες λόγω της πολυπλοκότητας του θέματος, αλλά παράλληλα, και μεγάλο ενδιαφέρον λόγω της ενδεχόμενης ανάδειξης παραγόντων που καθορίζουν την εμφάνιση της σχιζοφρένειας, και των δυνατοτήτων που μπορούν να προκύψουν σε σχέση με προληπτικές παρεμβάσεις.

The concept of urban resilience and its relation to resilience in mental health: Prospects for research in schizophrenia

N.G. Christodoulou,¹ M.L. Wassenhoven,² S.T. Rassia³

¹*Department of Psychological Medicine, University of Nottingham, United Kingdom,*

²*Restoration of Ancient Monuments, Ministry of Culture and Sports, Greece,*

³*Institut Européen d' Administration des Affaires (INSEAD), France*

Psychiatriki 2017, 28:342–348

The relationship between schizophrenia and the city is well known and widely documented in the literature, albeit with many questions still unanswered. While it is clear that there is a higher incidence of schizophrenia in cities, there is little known on causality - or its direction - in that relationship. Also, despite the fact that several clinical and epidemiological parameters play a role in the relationship between schizophrenia and the city, this relationship has not been investigated or interpreted holistically. In particular, biological, psychological and social parameters have been extensively explored, usually in isolation, but not as a part of the wider urban environment. A concept that could potentially offer such integration between the urban environment and the bio-psycho-social approach may be the concept of psychological resilience. Psychological resilience is a central notion of Preventive Psychiatry, both in theory and in practice. It refers to a person's ability to cope with adversity and to recover. It describes, in holistic terms, the psychological potential that each person has, taking together all positive psychological factors but also their functioning and reactions in their own environment. It is intriguing that the same concept, (even by the same name - urban resilience), exists in relation to urban planning and architecture, referring to a city's ability to help its inhabitants and systems to withstand and recover from adversity. As with people, the factors that make a city resilient are many and complex. Surprisingly, however, the factors that define psychological and urban resilience are conceptually related, as ultimately both serve the person/citizen. Thus, the factors that make up urban resilience may be complementary to the factors that make up mental resilience and vice versa. Consequently, not only is the conceptual affinity of urban resilience and psychological resilience logical, but also the individual factors that define the two are also related. It would be interesting to study these factors and to examine the

role of resilience (or lack thereof) in the occurrence of mental illness – in particular schizophrenia – in cities. In this paper we present the concepts of psychological and urban resilience, we identify the factors that characterize urban resilience, and define its practical relationship with psychological resilience in the case of schizophrenia. Finally, we explore the potential and prospects of this novel multidisciplinary approach for tackling schizophrenia, for use in public health, and for further research.

Key words: Psychological resilience, urban resilience, schizophrenia, preventive psychiatry.

Βιβλιογραφία

- Mizuno Y, Wartelsteiner F, Frajo-Apor B. Resilience research in schizophrenia: a review of recent developments. *Curr Opin Psychiatry* 2016, 29:218–223, doi: 10.1097/YCO.0000000000000248
- Sumskis S, Moxham L, Caputi P. Meaning of resilience as described by people with schizophrenia. *Int J Ment Health Nurs* 2017, 26:273–284, doi: 10.1111/inm.12268
- Star S, Griesemer J. Institutional ecology 'translations' and boundary objects: Amateurs and professionals in Berkeley's Museum of Vertebrate Zoology, 1907–1939. *Soc Stud Sci* 1989, 19:387–420, doi: 10.1177/030631289019003001
- Luthar SS, Cicchetti D, Becker B. The construct of resilience: a critical evaluation and guidelines for future work. *Child Dev* 2000, 71:543–562, PMID: 10953923
- United Nations. *World Urbanization Prospects, the 2011 Revision: Highlights*. UN, New York, 2012
- Faris R, Dunham H. *Mental Disorders in Urban Areas. An ecological study of schizophrenia and other psychoses*. University of Chicago Press, Oxford, 1939
- Vassos E, Pedersen CB, Murray RM, Collier DA, Lewis CM. Meta-Analysis of the association of urbanicity with schizophrenia. *Schizophr Bull* 2012, 38:1118–1123, doi: 10.1093/schbul/sbs096
- Kelly BD, O'Callaghan E, Waddington JL, Feeney L, Browne S, Scully PJ et al. Schizophrenia and the city: A review of literature and prospective study of psychosis and urbanicity in Ireland. *Schizophr Res* 2010, 116:75–89, doi: 10.1016/j.schres.2009.10.015
- Haddad L, Schäfer A, Streit F, Lederbogen F, Grimm O, Wüst S, et al. Brain structure correlates of urban upbringing, an environmental risk factor for schizophrenia. *Schizophr Bull* 2015, 41: 115–122, doi: 10.1093/schbul/sbu072
- Tandon R, Keshavan MS, Nasrallah HA. Schizophrenia, 'just the facts' what we know in 2008. 2. Epidemiology and etiology. *Schizophr Res* 2008, 102:1–18, doi: 10.1016/j.schres.2008.04.011
- Dohrenwend BP, Levav I, Shrout PE, Schwartz S, Naveh G, Link BG, et al. Socioeconomic status and psychiatric disorders: the causation-selection issue. *Science* 1992, 21, 255:946–952, PMID:1546291
- Weinberger DR, Levitt P. Neurodevelopmental Origins of Schizophrenia. In: Weinberger DR, Harrison PJ (eds) *Schizophrenia*. Wiley-Blackwell, Oxford, 2011:393–412, doi: 10.1002/9781444327298.ch19
- Toulopoulou T, Picchioni M, Mortensen PB, Petersen L. IQ, the urban environment, and their impact on future. *Schizophr Bull* 2017, 43:1056–1063, doi: 10.1093/schbul/sbw147
- Christodoulou G, Jenkins R, Tsipas V, Christodoulou N, Lecic-Tosevski D, Mezzich JE. Mental Health Promotion – A conceptual review and guidance. *Eur Psychiatry* 2012, 27:81–86, doi: 10.1016/j.eurpsy.2011.10.001
- Christodoulou GN, Christodoulou NG. Mental health promotion: concept and practice. *Int J Pers Centered Med* 2012, 2:24–28
- Martin-Carrasco M, Evans-Lacko S, Dom G, Christodoulou NG, Samochowiec J, González-Fraile E et al. EPA guidance on mental health and economic crises in Europe. *Eur Arch Psychiatry Clin Neurosci* 2016, 266:89–124, doi: 10.1007/s00406-016-0681-x
- Christodoulou NG, Christodoulou GN. Financial crises: impact on mental health and suggested responses. *Psychother Psychosom* 2013, 82:279–284, doi: 10.1159/000351268
- Bozikas VP, Parlapani E, Holeva V, Skemperi E, Bargiota SI, Kirla D, et al. Resilience in patients with recent diagnosis of a schizophrenia spectrum disorder. *J Nerv Ment Dis* 2016, 204:578–854, doi: 10.1097/NMD.0000000000000541
- Bozikas V, Parlapani E. Resilience in patients with psychotic disorder. *Psychiatriki* 2016, 27:13–16, PMID: 27110878
- Wartelsteiner F, Mizuno Y, Frajo-Apor B, Kemmler G, Pardeller S, Sondermann C et al. Quality of life in stabilized patients with schizophrenia is mainly associated with resilience and self-esteem. *Acta Psychiatr Scand* 2016, 134:360–367, doi: 10.1111/acps.12628
- Wilbanks T. The Research Component of the Community and Regional Resilience Initiative (CARRI). Natural Hazards Center, University of Colorado-Boulder, 2007
- 100 Resilient Cities. Available from <http://www.100resilientcities.org>
- Meerow S, Newell JP, Stults M. Defining urban resilience: A review. *Landsc Urban Plan* 2016, 147:38–49, doi: 10.1016/j.landurbplan.2015.11.011
- Wassenhoven L. *Territorial capital and vulnerability: A working document*. ENSURE/EU, 2008
- Βαδαλούκας Γ. *Το καλούπι της ζωής (ψυχολογία του beton)*, 2008. Available from <http://www.3dr.eu/index.php/el/products-services-6/books/scientific-books/115-kaloupi-zois>

Αλληλογραφία: Dr N. Christodoulou, Consultant Psychiatrist and Honorary Clinical Associate Professor, Department of Psychological Medicine, Queens Medical Centre, Nottingham NG72UH, UK
Τηλ.: +447971266051
e-mail: nikoschristodoulou@gmail.com